

в інвалюті й гривневому еквіваленті за курсом НБУ на дату погашення.

При невиконанні (неналежному виконанні) зобов'язань по валютному кредиту, наданому в рамках договору про відкриття кредитної лінії, на балансі банку-кредитора повинно здійснюватися перенесення позичкової заборгованості на рахунки простроченої заборгованості за основним боргом.

Висновки. Позабалансові рахунки "Відкриті кредитні лінії по наданню кредитів" й "Невикористані кредитні лінії по наданню кредитів" можуть закриватися після закінчення терміну дії договору лише за умови повного погашення клієнтом-боржником своїх зобов'язань за договором. А у випадку визнання позичкової заборгованості безнадійної або нереальної для стягнення, позабалансові рахунки "Відкриті кредитні лінії по наданню кредитів" й "Невикористані кредитні лінії по наданню кредитів" будуть закриватися лише при списанні її з балансу банку-кредитора у порядку, встановленому банком.

Список літератури

1. Гражданский кодекс Украины [Текст] : [от 16.01.2003р. –№ 435-IV].
2. О банках и банковской деятельности [Текст] : закон Украины № 2121-111 : [от 07. 12. 2000 р.].
3. Про порядок здійснення розрахунків в іноземній валюті [Текст] : закон України №185/94-ВР : [от 23. 09. 2004р.].
4. Ржаницына, В. С. Учет и налогообложение операций с иностранными контрагентами [Текст] / В. С. Ржаницына – М. : Бухгалтерский учет, 2009.– 184 с.
5. Емельянова, С. П. Бухгалтерський облік кредитних операцій [Текст] / С. П. Емельянова // Бухгалтерія – 2009 – № 9 (135) – С. 15-17.

Отримано 15.09.2009. ХДУХТ, Харків.

© Л.М. Янчева, О.В. Топоркова, А.В. Янчев, 2009.

УДК 657.411

І.О. Белебеха, д-р екон. наук, проф.

Г.С. Дергільова, канд. екон. наук

ОСОБЛИВОСТІ ОБЛІКУ І КОНТРОЛЮ СТАТУТНОГО КАПІТАЛУ В ТОВАРИСТВАХ З ОБМЕЖЕНОЮ ВІДПОВІДАЛЬНІСТЮ

Розглянуто теоретичні, методичні і практичні питання бухгалтерського обліку та внутрішньогосподарського контролю операцій зі статутним капіталом у товариствах з обмеженою відповідальністю.

Рассмотрены теоретические и методические обоснования положений, а также разработаны рекомендации по усовершенствованию учета и внутреннего хозяйственного контроля операций по формированию уставного капитала в обществах с ограниченной ответственностью.

The thesis is dedicated to the theoretical, methodical and practical issues of accounting and internal business control for transactions with authorized capital in partnerships with limited liabilities.

Постановка проблеми у загальному вигляді. Введення в дію господарського та цивільного кодексів України висувають нові вимоги до порядку формування та змін статутного капіталу товариств з обмеженою відповідальністю (ТзОВ), пов'язані з порівнянням розміру статутного капіталу з чистими активами в кінці звітного періоду. Нерегламентованою залишається методика бухгалтерського обліку зменшення статутного капіталу у разі невідповідності чистим активам. Крім того, неврегульованість методики внутрішньогосподарського контролю операцій зі статутним капіталом призвела до численних фактів порушення справ у господарських судах, що пов'язані з розподілом майна ТзОВ у зв'язку з виходом учасника.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Проблеми методології, теоретичного обґрунтування питань, пов'язаних з обліком і внутрішньогосподарським контролем операцій з формування та зміни статутного капіталу розглядалися у працях вітчизняних вчених: Ф.Ф. Бутинця, М.Я. Дем'яненка, Н.Д. Прокопенка, Ф.Є. Поклонського, О.Ю.Редька, І.Й. Яремка.

Методика формування та змін статутного капіталу досліджені в роботах українських дослідників: А.Б. Зубко, Т.М. Королюк, Н.П. Кузик, О.І. Пилипенка, С.В. Пителя, О.О. Разборської, О.В. Ярошука та ін. Найвні теоретичні та практичні напрацювання щодо організації обліку, аналізу і контролю операцій зі статутним капіталом в акціонерних товариствах, проте практично відсутні розробки щодо методики обліку розподілу майна у зв'язку з виходом учасника та доведення розміру статутного капіталу до величини чистих активів у ТзОВ.

Незважаючи на значний внесок наведених вище дослідників та цінність одержаних ними результатів, не знайшли вирішення проблеми уточнення місця статутного капіталу в загальній класифікації капіталу, розрахунок компенсації учаснику у зв'язку з виходом із ТзОВ, елементи облікової політики і методика внутрішньогосподарського контролю операцій зі статутним капіталом.

Недостатнє опрацювання проблемних питань методики бухгалтерського обліку і внутрішньогосподарського контролю операцій з формування та зменшення статутного капіталу у зв'язку з невідповідністю чистим активам і виходом учасника з ТЗОВ з урахуванням напрацювань вітчизняних і зарубіжних вчених визначили актуальність теми та основні напрями дослідження.

Мета та завдання статті. Метою статті є висвітлення результату дослідження теоретичних та методичних положень, а також надання рекомендацій з удосконалення бухгалтерського обліку та внутрішньогосподарського контролю операцій з формування та змін статутного капіталу в сучасних умовах господарювання.

Виклад основного матеріалу дослідження. У ході дослідження виявлено, що найпоширенішими визначеннями статутного капіталу є трактування його як: 1) державні засоби; 2) стартовий капітал; 3) джерело інвестування. Встановлено, що кожен з цих критеріїв неповністю відображає сутність статутного капіталу, тому їх не можна використовувати в загальному розумінні. Вживання того чи іншого поняття залежить від організаційно-правової форми підприємства, форми власності, кількості засновників тощо.

З метою обґрунтування необхідності формування статутного капіталу для ТЗОВ уточнено його функції: основоположну (майно, внесене до статутного капіталу, складає майнову основу для підприємницької діяльності товариства під час його створення); регулятивну (визначає частку кожного учасника, що впливає на розподіл майна під час виходу з товариства); довгострокового фінансування (використовується підприємством протягом тривалого часу); організаційну (визначає організаційну структуру, а тому є фактором, що впливає на управління товариством); гарантійну (гарантує виконання зобов'язань підприємства перед третіми особами (контрагентами)).

В основу досліджень проблемних питань бухгалтерського обліку статутного капіталу покладено вивчення двох базових концепцій – статичної і динамічної, що сприяло багатосторонньому пізнанню особливостей даного об'єкта. Зокрема, в теорії та практиці бухгалтерського обліку залишається невирішеним питання про доцільність оцінок за історичною або ринковою вартістю. Теорія різноманітності балансів передбачає їх паралельне існування. Цей подвійний підхід до оцінки величини капіталу викликає об'єктивну необхідність права вибору господарюючим суб'єктом одного з методів: або методу “брутто”, або методу “нетто”. Метод “брутто” означає, що інформація про неоплачений статутний капітал має самостійне значення, розглядається як дебіторська заборгованість і відображається в активі балансу. Метод “нет-

то” надає можливість відобразити заборгованість за внесками до статутного капіталу в пасиві балансу як регулятив. У результаті проведеного дослідження доведено можливість застосування того чи іншого підходу залежно від цілей складання балансу [1, с. 174].

В Україні набула поширення динамічна концепція, що передбачає відображення розміру оголошеного статутного капіталу в пасиві балансу і заборгованості за внесками до статутного капіталу в пасиві контрстаттею. Ведення обліку статутного капіталу в 20-х рр. XX ст. передбачало альтернативні підходи, що дозволяло, за необхідності, залишати інформацію про засновників (їх частку у засновницькому капіталі, операції із внесками) комерційною таємницею. Порядок ведення бухгалтерського обліку був спрощеним, проте дозволяв у разі виходу засновника визначити розмір його частки у загальному капіталі підприємства. В Україні обмеження доступу до даних бухгалтерського обліку статутного капіталу можливе за умов використання комп’ютерних технологій. Єдиний порядок розрахунку компенсації учаснику у зв’язку з виходом із ТзОВ відсутній, що зумовлює виникнення судових суперечок.

Досліджуючи особливості обліку статутного капіталу в ТзОВ на різних етапах розвитку суспільства, виявлено, що розрахунок компенсації у зв’язку з виходом учасника здійснювався за різними методиками, частка учасника збільшувалася чи зменшувалася у зв’язку зі зміною фінансового стану підприємства, спосіб ведення обліку статутного капіталу і ступінь комерційної таємниці залежали від засновників, які виступали суб’єктами організації обліку.

Така ситуація зумовлена тим, що вартісна оцінка майна, внесеного до статутного капіталу ТзОВ під час створення, може змінюватися в ході подальшої господарської діяльності підприємства.

Для забезпечення відображення в бухгалтерському обліку реальної вартості активів під час створення підприємства запропоновано порядок формування та оцінки джерел формування та змін статутного капіталу. Облігації та векселі як види боргових цінних паперів не можуть бути внеском до статутного капіталу, адже діяльність підприємства не може починатися із наявності зобов’язань перед третіми особами. Заборону щодо векселів чинним законодавством передбачено, проте відсутнє обмеження щодо облігацій.

З метою підвищення ефективності організації обліку запропоновано в частині елементів облікової політики статутного капіталу робочий план рахунків з аналітичними розрізами для цілей управління. Так, до рахунку 46 “Неоплачений капітал” додати два субрахунки 461 “Неоплачений непрострочений статутний капітал” і 462 “Неоплачений

прострочений статутний капітал”, до рахунку 40 “Статутний капітал” – 401 “Мінімальний статутний капітал”, 402 “Понад мінімальний статутний капітал” з метою контролю своєчасності погашення заборгованості за внесками до статутного капіталу, дотримання вимог щодо мінімального розміру початкового капіталу та уникнення вимушеної ліквідації підприємства. У наказі про облікову політику пропонується зазначити оптимальне співвідношення між статутним і резервним капіталом та порядок розподілу майна у зв’язку з виходом учасників, що дозволить забезпечити мінімальний розмір статутного капіталу в умовах погіршення фінансового стану підприємства. Обрана концепція обліку статутного капіталу визначає, який баланс слід складати для прийняття рішень управлінцями: баланс-нетто чи баланс-брутто.

Практика бухгалтерського обліку вимагає уточнення порядку розподілу майна ТзОВ у зв’язку з виходом учасника. Для точності визначення внеску учасника розроблено картку обліку частки учасника ТзОВ, що повинна зберігатися протягом 75 років і бути підтвердженням фактичного розміру частки на будь-який момент.

Для розрахунку компенсації учаснику (фізичній та юридичній особі) запропоновано формулу, що враховує зміну дійсної вартості частки у статутному капіталі у зв’язку зі зміною фінансового стану підприємства і дозволяє за даними Балансу (ф. № 1) здійснювати розподіл майна. Застосування формули для розрахунку компенсації у зв’язку з виходом із ТзОВ дозволить розрахувати вартість активів, що належать учасникам (фізичним і юридичним особам) за даними Балансу (ф. № 1).

Наявні підходи до методики ревізії й аудиту операцій зі статутним капіталом передбачають вивчення законності, правильності, документальної обґрунтованості і своєчасності відображення в обліку всіх його змін. Однак вони не передбачають встановлення точності розрахунку компенсації учаснику під час розподілу майна у зв’язку з виходом із ТзОВ та зменшення статутного капіталу у зв’язку з невідповідністю чистим активам, що зумовило необхідність розробки методики внутрішньогосподарського контролю [2, с. 220].

Суб’єктами внутрішньогосподарського контролю операцій зі статутним капіталом виступають суб’єкти ведення бухгалтерського обліку, управлінський персонал та спеціальні служби, створені на підприємстві з метою контролю (Загальні збори учасників, ревізійні комісії, інвентаризаційні комісії, служби внутрішнього контролю).

**Контрольні процедури, що застосовуються під час здійснення
внутрішньогосподарського контролю операцій зі статутним капіталом**

перевірка наявності установчих документів та свідоцтва про державну реєстрацію

встановлення наявності договорів про повну матеріальну відповідальність з
особами, які відповідальні за збереження внесків до статутного капіталу

контроль протоскопів Загальних зборів учасників

оцінка результатів інвентаризації майна та майнових прав, що є внесками до
статутного капіталу, та розрахунків з учасниками

перевірка правильності оцінки внесків до статутного капіталу

встановлення наявності та правильності оформлення первинних документів,
пов'язаних з формуванням та змінами статутного капіталу та розрахунків з
учасниками

з'ясування правильності відображення господарських операцій на рахунках
бухгалтерського обліку

перевірка організації та ведення аналітичного обліку операцій зі статутним
капіталом та розрахунків з учасниками

визначення правильності проведення розрахунків з учасниками за нарахованими
дивідендами і компенсацією під час виходу з ТзОВ

встановлення відповідності даних реєстрів синтетичного і аналітичного обліку
операцій зі статутним капіталом та розрахунків з учасниками

перевірка відповідності показників облікових реєстрів та фінансової звітності

Рисунок – Послідовність здійснення контрольних процедур під час внутрішньогосподарського контролю операцій зі статутним капіталом

Розроблена методика внутрішньогосподарського контролю операцій зі статутним капіталом у ТзОВ включає виділення об'єктів внутрішньогосподарського контролю, джерел інформації, програми суб'єктів контролю, методичні прийоми перевірки своєчасності розрахунків за внесками до статутного капіталу та за нарахованими дивідендами, відповідності статутного капіталу величині чистих активів підприємства, завдання, форми робочих документів внутрішнього контролера, оформлення результатів контролю. Це забезпечить управлінський персонал достовірною інформацією про фінансовий стан підприємства.

Послідовність реалізації контрольних процедур під час здійснення внутрішньогосподарського контролю операцій зі статутним капіталом наведено на рисунку. Попередній, поточний та наступний внутрішньогосподарський контроль операцій зі статутним капіталом є ефективним за умов застосування методичних прийомів: документальних (арифметична перевірка, формальна перевірка, логічна перевірка, економічна перевірка, нормативно-правова перевірка, взаємний контроль, зустрічна перевірка, аналітична перевірка фінансової звітності) і фактичних (обстеження, перевірка майна в натурі, інвентаризації розрахунків з учасниками) [3, с. 1070].

У сучасних умовах господарювання на ринку інформаційних технологій існує широкий вибір комп'ютерних програм, проте в ТзОВ запропоновано налагодити обліковий процес в програмі "1С: Бухгалтерія 7.7", яка дозволяє розширити розрізи аналітики статутного капіталу та розрахунків з учасниками, вводити операції за шаблонами та за допомогою документів, створювати різноманітні форми внутрішньої звітності.

Застосування комп'ютерної програми "1С: Бухгалтерія" під час здійснення попереднього, поточного і наступного внутрішньогосподарського контролю операцій зі статутним капіталом та розрахунків з учасниками дозволяє перевірити достовірність облікових даних та їх відповідність фактичним показникам, взаємоув'язки показників форм фінансової звітності, розрахувати фінансові коефіцієнти і провести аналіз чистих активів та фінансової стійкості господарюючого суб'єкта, оформити та узагальнити виявлені в процесі внутрішньогосподарського контролю відхилення.

Комп'ютеризація обліку статутного капіталу забезпечує суб'єктів внутрішньогосподарського контролю інформацією про: своєчасність погашення внесків до статутного капіталу; склад засновників ТзОВ; відповідність статутного капіталу величині чистих активів у кінці року на дату балансу; законність формування та змін статутно-

го капіталу; правильність розрахунку компенсації учаснику в зв'язку із виходом з товариства; своєчасність відображення в первинних документах, облікових регістрах та фінансовій звітності.

Висновки. Таким чином, розроблені рекомендації щодо удосконалення методики обліку і внутрішньогосподарського контролю виконані з використанням сучасних комп'ютерних технологій, дозволяють своєчасно реагувати на наявність простроченої заборгованості за внесками до статутного капіталу, відхилення статутного капіталу від величини чистих активів та правильність і своєчасність розрахунків з учасниками, і застосовувати коригуючі заходи з усунення негативного впливу факторів на фінансовий стан підприємства.

Список літератури

1. Астахов, Н. Д. Облік статутного капіталу в господарських товариствах в кінці XIX поч. XX ст. [Текст] / Н. Д. Астахов // Вісник ЖІТІ. Економічні науки. – Житомир, – 2002. – № 21. – С. 172–176.

2. Поліщук, І. Р. Облік формування статутного капіталу в господарських товариствах Росії, України та Білорусі: порівняльний аспект [Текст] / І. Р. Поліщук // Вісник ЖДТУ. Економічні науки. – Житомир, 2003. – № 3 (25). – С. 216–222.

3. Старков, В. Л. Сучасні підходи до контролю операцій з формування та змін статутного капіталу [Текст] / В. Л. Старков // Економіка: проблеми теорії і практики: збірник наукових праць: 4 т. – Дніпропетровськ: ДНУ, 2007. – Вип. 191, Т.4. – С. 1067 – 1072.

Отримано 15.09.2009. ХДУХТ, Харків.

© І.О. Белебега, Г.С. Дергільова, 2009.

УДК 330.131.7:640.45

В.І. Оспішев, канд. екон. наук, проф.

Н.В. Клочкова, асп.

КОМЕРЦІЙНІ РИЗИКИ ПІДПРИЄМСТВ ТА ЧИННИКИ ЇХ ВИНИКНЕННЯ

Наведено результати дослідження чинників виникнення підприємницьких ризиків, зокрема комерційних. Згруповано основні чинники виникнення ризиків на підприємствах.

Приведены результаты исследования факторов возникновения предпринимательских рисков, в частности коммерческих. Сгруппированы основные факторы возникновения рисков на предприятиях.